

Wartościowa publikacja z zakresu mikrotoponimii

Marek Olejnik, *Mikrotoponimia powiatu włodawskiego*, Rozprawy Slawistyczne 25, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2014, ss. 200.

Onomastyka polska wzbogaciła się o kolejną wartościową publikację z zakresu mikrotoponimii pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego, ukazała się bowiem

monografia dra Marka Olejnika zatytułowana „Mikrotoponimia powiatu włodawskiego”, wydana nakładem Wydawnictwa UMCS w Lublinie. Podstawą monografii jest rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. Feliksa Czyżewskiego i obroniona w 2006 roku w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Recenzowana publikacja ma przemyślaną i przejrzystą kompozycję, składa się ze *Wstępu* (s. 9–32), trzech rozdziałów głównych: I. *Słownik* (s. 33–150), II. *Analiza semantyczno-strukturalna* (s. 151–175), III. *Uwagi o cechach fonetycznych występujących w mikrotoponimach powiatu włodawskiego* (s. 176–180), *Wniosków końcowych* (s. 181–184), obszernej *Bibliografii* (s. 185–198) i streszczenia w języku angielskim.

Celem monografii jest, pisze we *Wstępie* Autor, dokumentacja i analiza semantyczno-strukturalna nazw terenowych z powiatu włodawskiego, wskazanie elementów wspólnych i różnych dla mikrotoponimii polskiej i ukraińskiej, przedstawienie typów nazw oraz ustalenie dynamiki rozwoju nazw przez zestawienie materiałów własnych z materiałami historycznymi.

Poddany badaniom językowym powiat włodawski to obszar typowo pograniczny, zróżnicowany językowo, etnicznie i wyznaniowo. Tu stykają się ze sobą i funkcjonują dwa systemy gwarowe: polski i ukraiński. Mając na uwadze powyższe, Autor książki trafnie określił cele i metodologie badawcze w zakresie mikrotoponimii obszarów pogranicznych. Materiał onimiczny został zapisany równolegle w obu współistniejących systemach językowych, tzn. w języku polskim i ukraińskim.

W dalszej części wstępnej Autor podaje definicję nazwy własnej, określa granicę między *nomen proprium* i *nomen appellativum*, wskazuje bazę materiałową pracy i metodę opracowania. Omawia sytuację osadniczą i historyczną badanego terenu, charakteryzuje sytuację językową w powiecie włodawskim po II wojnie światowej, nazywa ważniejsze cechy fonetyczne występujące w gwarach polskich i ukraińskich badanego terenu. Uzupełnieniem charakterystyki językowej badanego obszaru są mapy fonetyczne przedstawiające zasięgi wybranych cech gwarowych (s. 22 i 24). Ponadto omawia stan badań onomastyki polskiej i wschodniosłowiańskiej, nazywa prace z zakresu toponimii i mikrotoponimii ze szczególnym uwzględnieniem Lubelszczyzny i Podlasia. Na uwagę zasługuje zamieszczony obszerny spis miejscowości, w których Autor osobiście przeprowadził eksplorację terenową – 101 punktów (s. 28–29) oraz szczegółowy wykaz informatorów-autochtonów (s. 29–32).

Część główną i objętościowo największą stanowi *Słownik* mikrotoponimów (s. 33–150). W *Słowniku* Autor wyodrębnił dwie części, tj. materiał onimiczny zebrany w gwarach polskich (łącznie 977 mikrotoponimów) oraz w gwarach ukraińskich (286 nazw). W obrębie wymienionych części zastosowano podział na obiekty lądowe i wodne. Struktura artykułu hasłowego uwzględnia nazwę obiektu, jego formę gwarową zapisaną w transkrypcji, charakter obiektu, lokalizację, określenia klasyfikacyjne, etymologię, motywację oraz adres bibliograficzny pracy (jeśli mikrotoponim notowano wcześniej w materiale porównawczym). Klasyfikację semantyczno-strukturalną nazw przeprowadzono według dominujących w literaturze przedmiotu ustaleń W. Taszyckiego, H. Borka, S. Rosponda i H. Górnowicza.

Właściwa struktura artykułów hasłowych sprawiła, że *Słownik* jest kompletny, przejrzysty i czytelny. Interpretacja materiału onimicznego została rzetelnie przeprowadzona w oparciu o bogatą, odpowiednio dobraną literaturę przedmiotu.

W rozdziale II Autor dokonał szczegółowej typologii mikrotoponimów zebranych w gwarach polskich (z podziałem na nazwy lądowe i wodne) i gwarach ukraińskich (nazwy lądowe i wodne). Przyjmując metodę łączenia klasyfikacji semantycznej ze strukturalną, wyróżnił nazwy topograficzne, dzierżawcze, kulturowe, relacyjne, dwuznaczne i niejasne. W podziale formalnym wyodrębnił nazwy prymarne, sekundarne i komponowane.

Ustalając granicę pomiędzy nazwami prymarnymi i sekundarnymi, co w przypadku struktur złożonych morfologicznie nie zawsze jest łatwe, Autor sięga m.in. do regionalnych monografii, słowników i atlasów, zawierają one bowiem bogaty zasób gwarowych form apelatywnych badanego obszaru.

W dalszej części rozdziału Autor poddaje wnikliwej analizie poszczególne typy znaczeniowe i strukturalne, określa ich frekwencję liczbową i procentową. Omawia charakterystyczne formanty toponimiczne poświadczane w nazwach lądowych i wodnych, polskich i ukraińskich. Znaczną produktywnością wyróżnia się tu sufiks *-(ow)izna, -yzna, -szczyzna*, notowany w mikrotoponimach dzierżawczych polskich (np. *Kabajszczyzna, Murawszczyzna, Radkowizna*), jego odpowiednikiem w gwarach ukraińskich jest formant *-yna, -(ow)szczyzna* (np. *Bilawszczyzna, Diakowszczyzna, Miśturyna*). Warto nadmienić, iż przyrostki *-i(z)na, -szczy(z)na* w funkcji nazwotwórczej występują również na terenie północno-wschodniej Polski. Tworzą tam liczne nazwy miejscowe i terenowe oraz nazwy obszarów regionalnych.

Wyniki analizy semantycznej wykazały, że największy udział w tworzeniu mikrotoponimów mają odpowiednio nazwy: topograficzne, dzierżawcze, kulturowe, relacyjne, nazwy niejasne stanowią margines. Proporcje te nieco inaczej kształtują się wśród nazw wodnych zebranych w gwarach polskich, tu na drugim miejscu znajdują się nazwy kulturowe, zapisano ich więcej niż relacyjnych i dzierżawczych.

Uzupełnieniem analitycznej części rozprawy jest rozdział III, zatytułowany *Uwagi o cechach fonetycznych występujących w mikrotoponimach powiatu włodawskiego*.

Zróżnicowane pod względem etnicznym i językowym procesy osadnicze badanego obszaru znalazły swoje odzwierciedlenie w nazwach terenowych. Obok mikrotoponimów polskich odnotowano (dziś już mniej liczne) nazwy ukraińskie. Wzajemne wpływy językowe uwidaczniają się najczęściej w fonetyce, rzadziej w morfologii i leksyce. W rozdziale tym Autor przedstawia niektóre cechy z zakresu wokalizmu i konsonantyzm, charakterystyczne dla języka polskiego i ukraińskiego oraz cechy właściwe dla gwar włodawskich.

We *Wnioskach końcowych* monografii podsumowano wyniki analizy badanego zasobu mikrotoponimów. Zapisane w nich informacje odnoszą się bezpośrednio do realiów topograficznych powiatu włodawskiego, właściwości użytkowej obiektów, działalności człowieka, stosunków własnościowych oraz narodowościowych panujących na wsi, mówią o lokalizacji i relacji między obiektami. Rzetelnie przedstawione wyniki analizy lingwistycznej, zaprezentowane w postaci zestawień i tabel dokumentują produktywność poszczególnych typów znaczeniowych i strukturalnych. Budowa formalna mikrotoponimów wykazała, że zarówno wśród nazw zapisanych w systemie gwar polskich, jak i ukraińskich dominują nazwy prymarne nad sekundarnymi i komponowanymi. Nazwy prymarne, to głównie terminy topograficzne, które stanowią bazę derywacyjną dla innych nazw terenowych. Stwierdzono rów-

nież, że nazwy komponowane dwuczłonowe często ulegają redukcji i przekształceniu w nazwy eliptyczne (np. *Klonowa, Wilcze*).

Trafnie określone we wstępie pracy cele i sposoby zapisu materiału – równolegle w systemie polskim i ukraińskim – pozwoliły na ujawnienie wpływów wschodniosłowiańskich w nazewnictwie polskim oraz wpływów polskich w nazwach ukraińskich. Zauważa się przy tym w znacznie większym stopniu wpływ gwarowego systemu ukraińskiego (dialekt północnoukraiński) na nazwy polskie, niż odwrotnie. Jest to zrozumiałe, jeśli weźmiemy pod uwagę historię osadnictwa na badanym terenie.

Zestawienie materiałów własnych Autora z mikrotoponimami historycznymi pozwoliło na ustalenie dynamiki rozwoju nazw w czasie; zbadanie typologii przekształceń nazw, uwarunkowanych naturalną zmiennością krajobrazu lub powodowaną działalnością człowieka, zmianami migracyjnymi i własnościowymi na tym terenie.

Monografia Marka Olejnika zawiera istotne informacje dotyczącą specyfiki kształtowania się i funkcjonowania mikrotoponimów na obszarze językowo i etnicznie mieszanym. Jest cennym źródłem informacji o terenie, dawnych stosunkach osadniczych, wyznawanych przez ludzi wartościach, ich kulturze materialnej i duchowej. Książka zainteresuje z pewnością badaczy języka, onomastów, studentów oraz mieszkańców powiatu włodawskiego.

*Alina Filipowicz
Białystok*